

На боротьбу з злочинством.

Отвертий лист до громадянства.

Я не виступав ніколи з отвертими листами до громадянства, коли на мене накладалися найбрутальнішими способами, коли клеветали, коли цинічно топтали правду, коли взагалі хотіли мене „дискредитувати“ і т. и. Хто вийшов на поле громадської та ще української праці, на дику цілину, вкриту тернами, будяччям і т. п., той повинен закувати себе в ланцюги терпеливості, зціпити зуби і працювати. Так вже йде 25 літ, з перших років мого свідомого рішення про прилучення до визвольної української боротьби. Думаю, що я дав докази витривалості: ні разу до громадянства за підмогою не звертався. Обходився своїми силами. Аж тепер не витримав і звертаюся.

Річ в тім, що, побачивши, в яке нещастя попала велика українська еміґрація, що лихою долею через Збруч була заведена в польські табори, я рішив шукати порятунку для неї. Душевний біль нещасних людей пронизував мене й не давав забуття. З товаришами однодумцями я пішов шукати порятунку для тих всіх покинутих на роздоріжжях. Я знав, що більшість тих людей активно боролася за визволення народу і хоч вони це визволення розуміли може инакше, ніж я, але більшість їх була стріляна і рубана в боротьбі, розпочатій на поклик української соціалістичної влади і — пролита їх кров мусіла тривожити кожне сумління.

Виключно це було спонукою для мене в моїх шуканнях. І щож? Ось вже 5 $\frac{1}{2}$ років у Чехословаччині тисячі з їх знайшли притулок, працю, захист, моральну і матеріальну підмогу, а головне науку і велике щастя: змогу працювати культурно для себе й свого народу, для того народу, який ніде не мав підмоги, пошани, признання.

Щиро і чесно поглянувши на це — я кажу твердо: ще ніколи в житті мені не доводилось з такою повнотою самозабуття віддаватись праці.

Змогу цю і мені і всім вам, що тут маєте це чисте, не ображене меркантильністю, щастя вільної і чесної культурної праці, дав чехословацькій народ в особі своєї вищої влади. Народ, що так гірко працює і будує свою республіку, народ, що має багато бідних, безробітних і обездолених — прийняв на своїй землі і вас, борців за визволення українського народу, і разом з вами, ще й багатьох не борців, а просто людців. Відмовляючи часто собі, цей народ і його влада протягом 5 $\frac{1}{2}$ літ, з року в рік терпеливо асінуює вам підмогу матеріальну на прожиток і культурну працю. В своїх школах учить терпеливо вас та ще й стипендіями підтримує, ніби платить за одно тільки те, щоб ви вчилися. Ви цього ніколи і в рідному краї не мали і... не матимете.

Мені не раз було тяжко і соромно до сліз бачити на вулицях Праги бідних — бідних чеських людей, бачити їх в тяжкій праці, безпросвітній, безіменній, за яку їм особисто ніхто ніколи не подякує, праці, з якої частку споживає і український еміґрант, студент, професор, урядовець, громадський діяч, я, ти, він, всі... Не раз хотілось прилюдно до землі вклонитись чеському робітникові, і селянинові, і кожному працюючому за ту безінтересовну, благородну, святу працю. І чесно, щиро заплакати від радості за ту правду, що ще існує на землі, за людяність і братерськість в наші страшні люті часи.

Мені соромно було ось вже майже 6 літ оббивати чеські пороги, ходячи з проханнями за своїх нещасних, безпритульних земляків. Мене осмілювала і морально бадьорила тільки одна думка: що не за себе, а за ближнього свого прошу.

Для себе я ніколи нічого не прохав.

Є багато чеських людей, які більш 5 літ терпеливо клопотались, працюючи над влаштуванням вас, українські емігранти. Я не буду називати тих сотень і тисяч чехів, що про вас клопочуться, допомагають, влаштовують, привітним словом потішаючи. Але я не можу не сказати про людину, що своєю працею записала своє ім'я на сторінки історії української культури. Не перебільшую.

Міністр Др. В. Гірса — це ім'я всі українці знають, не тільки на еміграції. Ставлючись однаково уважно до культурних потреб кожної національної групи емігрантів і шануючи ті народи, до яких безпритульні емігранти належать, міністр Др. Гірса безінтересовно й безсторонньо, віддав свою увагу, час і працю на підтримку культурних змагань і наших, допомагаючи кожній групі, нікому „на одкуп“ нічого не даючи. Він організатор опіки й допомоги емігрантам з доручення вищої політичної влади своєї республіки. Це він клопотався виконанням наших прохань і проектів, засновуючи й підтримуючи українські школи, підтримуючи наше студентство, робітників, селян, інтелігенцію нашу. Як представник Громадського Комітету, я знаю краще ніж хто, яка це велика, нечувана праця, яке торгання нервів. Скільки треба мати духових і фізичних сил, щоб роками витримувати все, навіть вередування надломленої емігрантської душі. Багато українських діячів, що вели громадську роботу в ЧСР, знають це.

І ось проскочила звістка по газетах, що міністр Др. Гірса незабаром виїде послом до Варшави. Одійде від опіки над емігрантами.

З газети „Руль“ (ч. 1629) довідався про це український патріотичний „Тризуб“, офіціоз так зв. „уряду“ УНР, орган, що фактично виходить з під руки редактора п. Д-ра Левка Чикаленка і його політичних однодумців.

І „Тризуб“ (7 листопада ц. р. ч. 52) на сторінці 28 розмахнувся цинічними ніби „прощальним“ словом: „п. Гірса дуже відомий в укр. емігрантських колах. Родом з чехів колоністів на Україні по переконаннях російський С.-Р. (??), був він фактичним творцем того політичного болота, яке запанувало серед нашої еміграції в Чехословаччині. Це він дав, „на одкуп“ п. Шаповалові українську справу. Допомога чеського народу українській еміграції була віддана в безконтрольне порядкування двох-трьох осіб, які сіяли ту атмосферу...“ яку, мовляв „найкраще висвітлено в брошурі „В громадській справі“ (твір п. п. Богацьких Паливод, Ріпецьких і ин.). Тут мовляв, описано „любимчиків п. міністра Гірси“, цеб-то Управу УГК. І той „Гірсо-Шаповалівський період в чехословацьких відносинах в'ївся в свідомість української еміграції. Дай же Боже, щоб з відходом Гірси відійшли в безповороття такі „братні“ та „дружні відносини“.

Так пише український орган польської орієнтації, орган людей, що себе міністрами величають, а на чужому хлібі сидять. Пише про той щасливий період, який ви, українські емігранти, добре знаєте: це роки 1921—1926. Це той період, коли ви на основі чеської або „української“ візи перебували до ЧСР., знаходили притулок, свіжу білизну, лазню, пристановище, посаду, платню, стипендію, титул професора чи студента і... почуття відзисканої своєї людської гідності.

Перед цим періодом ви були покинуті на поталу і, колиб не вирвались відтіль, куди вас загнали патрони й однодумці п. Левка Чикаленка, то ви загинули-б там. Це той період, коли український соціал-демократ Л. Чикаленко (з групи п. п. Мазепи, Безпалка, Матюшенка, Старосольського і ин.) кілька років одержував чеську стипендію, а од Українського Університету в Празі свій „докторат“, коли робив на студентських зборах виклади про польську орієнтацію, брутально клеветуючи на саможертвену працю Українського Громадського Комітету, особливо після того, коли в УГК Загальні Збори провалили його кандидатуру в члени УГК і цим не дали

зможу виконувати ті руїницькі завдання, що покладені були на його змовницьким товариством ненависників соборности „Брацтво визволення України“.

Це той період, коли п. Л. Чикаленко і його дружина мали стипендії, науку і захист і — незаслужену кар'єру: п. Л. Чикаленко був проізведений в лектори Укр. Педагог. Інституту, створеного зрештою тим же п. міністром Др. Гірсою.

І в Педагогічному Інституті п. Левко Чикаленко не журився.

Поїхавши до Парижу й ставши редактором „Тризуба“, він сказав публично те, що його колеги давно вже шепотять нишком.

От же це той період, коли було врятовано українську еміграцію. Цей період п. Л. Чикаленко називає періодом, коли ніби-то п. міністр Гірса віддав мені „на відкуп“ українську справу. Неймовірна ганебність цього твердження полягає в штучному й бессоромному наклепі про мою ніби-то „продажу“ Підкарпатської Русі, наклепі, в якому однодумці п. Чикаленка так зворушливо стоять на одній позиції з сменовеховцями. Говорячи про це скрізь, цей „доктор“ добре знає, що це гидка клевета.

Боротьба полонофілів проти праці Українського Громадського Комітету, розпочата ще з 1921 р., формулювку знайшла собі торік в „Українському Вістнику“, зложеному в Празі п. п. Славинським, Шульгиним, Л. Чикаленком і ин., що виступили проти Управи УГК з політичних мотивів. Але культурно-національна праця — створені високі школи й инше — сама за себе говорить. І що пани — полонофіли, з своїм так зв. „Урядом“, змагалися і змагаються взяти тутешню працю на службу своїй політиці, а я й товариші противилися цьому, то зрозумілий їхній гнів проти мене і всіх м. їх однодумців, товаришів та співробітників.

Я не відповів торік на ганебний напад на нашу працю й нас особисто, бо знаю, що з такими людьми в дискусію не годиться вступати. Але, коли тепер „урядовий офіціоз“, ведений п. Л. Чикаленком і ин., осмілився брутально ображувати людину, що найбільш сприяла українській культурі і творила вищі школи за кордоном для нас, взиваючи її за це „творцем політичного болота“ й ніби-то ворогом України — я не можу мовчати і скажу: Яка злочинна, ганебна, бессоромна гидота, вчинена „Тризубом“.

Мороз іде по-за шкурою від цього хуліганського нападу, представника української соціал-демократії і польської орієнтації. Українське політичне болото, коли воно є, це в усякому разі — український твір. Це твір тієї польської орієнтації, яка смертельно ненавидить ідею соборної України й яка витворена радикал-демократами та частиною соціал-демократів, що йдуть разом з ними.

Сліпа політична злоба отруїла всіх тих людей, що не бачуть світа через „соборність“ та її ісповідників соціалістів-революціонерів, інших соціал-демократів та всіх, що за неї боролися. Всі п'ять літ полонофільська громада боролась проти нашої праці в ЧСР, намагалась її захопити в свої руки, а коли б це не вдалось, то... зруйнувати її. І цю мету переслідує п. Чикаленко та його однодумці, які в більшості сидять в ЧСР на ласкавому хлібі чеського народу, користуючись загальним захистом еміграції й опікою над нею, що веде п. міністр Гірса.

Так брутально п. Чикаленко дякує чеському народові, ображуючи гидкою клеветою прилюдно одного з найліпших його синів. Так клеветє п. Чикаленко, на віки осоромлюючи своє ім'я, що перед Україною його батьком було заслужене.

Ну, і щож ви на це, українські громадяне: ви, соціал-демократи, які маєте честь мати п. Левка Чикаленка своїм товаришем? ви, професори Педагогічного Інстит. що маєте його колегою? і ви, студенти, що маєте його своїм „учителем“? А ви, громадяне, що маєте його виразником ваших думок, політичних ідеалів?

Чи не паленіє ваше лице соромом?

Мені за всі ці роки прийшло перший раз в голову: коли такі вчинки, як поведена акція п. Л. Чикаленка, може залишитися без публичного осуду, безкарними, то дійсно вся наша праця в ЧСР є марною нікому непотрібною, а для чесьського народу — зайвою жертвою.

І не почесна це праця в таким разі. Тому з почуттям неймовірного сорому за наше ім'я, за гідність і честь українця, я звертаюсь до вас за підтримкою.

Скажіть прилюдно ваш осуд над злочинством. Нехай люде не запідозрюють вас в співчутті до тих, що за п. Л. Чикаленком сичать і повторюють ганебно клевету. Инакше — треба всю нашу працю негайно зупинити: чеськські селяне й робітники не можуть, не повинні працювати на „виживлення і виховання“ всіх тих, що робом Л. Чикаленковим чинять.

А ви був старшини й козаки українського війська, розсіяні в Європі й заопіковані в ЧСР — ви можете пройти мовчки мимо цього голосу, що від імени „української держави“ лунає з „Тризубу“? Невже вам не дороге те, що для культури нашої зробила Прага? Нарешті всіх українських соціалістів, без ріжниць течій і груп, запитую: хоч один з вас може солідаризувати з безсоромною клеветою, хоч один з вас не цінить великого культурного добра, твореного коштом чеських тружеників?

Я про себе не дбаю. Маєтків не маю і тому нічого й нікому не продаю. Я щасливий тим, що міг працювати для української справи в ЧСР. Я прийняв з товаришами на себе всю відповідальність — ми й далі прийматимемо на себе всі удари, всі отруєні скажениною стріли за культурну працю в ЧСР, ми про неї дамо рубличний звіт народові, але я не можу тепер мовчати, не можу витримати, коли дика інтрига вилазить на прилюдне місце й горлає гидоту, образливу для нашої чести, гідности імени українця, а тому висловлюю прилюдно протест проти злочинства й призириство до грубої і безчесної провокації. Я певен, що як в громадській праці за кордоном, так і в боротьбі за добре ім'я українське й за культуру — я не самотній. Сотні й тисячі українців за кордоном: я хочу знати вашу думку: чи в тому краї, де стоять наші вільні вищі школи, може бути місце для „одкупу“, як там де наших шкіл не будують, а готові руйнують?

Чи ви допускаєте навіть думку про можливість „одкупу“ тоді, коли ця праця була з нашого боку тільки служенням своєму народові й культурі його? Я прилюдно одкидаю брутальну клевету полонофілів і ставлю їх перед суд громадського сумління всього нашого народу. Наша культурна праця в ЧСР політично чиста й морально чесна, а по змісту — тільки культурна й гуманітарна.

Дозволю собі звернутися прилюдно з глибоким і щирим проханням до Вп. пана міністра Д-ра Гірси: во ім'я нашого нещасного народу вибачити негідний вчинок моїх політичних противників, які, бажаючи знищити плоди праці української демократії, в рядах якої з своїми товаришами стою і я, — посягнули на Ваше добре ім'я, знаючи, що цим вони найдошкульніш ударять нас і нашу культурну працю.

Прошу мені повірити, що подавляюча більшість нашого народу й еміграції благословляє допомогу чесьського народу й Вашу працю для підняття нашої культури.

Такі голоси, як „Тризуб“ відгуку в широких колах української демократії не знайдуть, і являються ганьбою нашого народу.

Прошу вибачити й мені та моїм друзям, що так часто надокучали Вам проханнями про порятунок тих — на щастя малочислених людей, — що дерзнули ображувати Вас за альтруїстичну жертву.

Надія на Вашу великодушність дасть мені змогу якось пережити сором за чорну невдячність Вам де-яких моїх політичною злобою засліплених земляків.

Прага, 10 листопада 1926.

М. Шаповал.